

گسترش کارکردهای

ضمانتنامه های عندالمطالبه در تجارت و بانکداری

ابزارهای مالی که بانکها جهت پوشش ریسک طرفین قراردادهای تجاری ارائه می دهند را می توان جزو کارآمدترین و سودمندترین خدمات بانکی دانست. از آنجایی که بازدهی و ریسک در هر فعالیت اقتصادی در کنار یکدیگر قرار دارند، یک کارآفرین موفق در حوزه صنعت یا تجارت تنها با آگاهی کامل از ریسکهای مترتبه و اتخاذ روشهای مناسب برای مدیریت ریسک می تواند تداوم سودآوری فعالیت خود را تضمین نماید و در غیر این صورت بعضا حتی تحقق یک ریسک ممکن است حاصل سالها فعالیت یک بنگاه اقتصادی را یک شبه نابود ساخته و از میان ببرد. در کمین بودن خطر صرفا یک شعار نیست، واقعیتی است که هر فعال اقتصادی هر روز با آن مواجه است و غفلت از آن هزینه های جبران ناپذیری به همراه خواهد داشت.

با توجه به اهمیت ابزارهای پوشش ریسک فعالیتهای اقتصادی، در گام نخست می بایست تعریفی روشن و دقیق از ریسک ارائه گردد. به زبان ساده هر گاه گفته می شود که در یک عمل یا وضعیت خاص ریسک وجود دارد بدین معناست که نوعی عدم اطمینان در رابطه با نتایج حاصله وجود داشته و این امکان هست که حداقل یکی از نتایج احتمالی نامطلوب باشد. در نتیجه ریسک با پیش بینی ارتباطی معکوس دارد. به این معنا که هر چه از توانایی بیشتری در پیش بینی آینده برخوردار باشیم، با ریسک کمتری مواجه خواهیم بود چرا که ریسک به طور کلی بر نامعلوم بودن و غیرقابل پیش بینی بودن نتایج استوار است.

در اقتصاد و سرمایه گذاری زبان بالقوه قابل اندازه گیری یک سرمایه گذاری را ریسک می نامند. هر نوع سرمایه گذاری با عدم اطمینان هایی مواجه می گردد که بازده سرمایه گذاری را در آینده با مخاطره مواجه می کند. ریسک انواع مختلفی دارد و از زاویه های مختلفی می توان آن را طبقه بندی نمود. به عنوان یک مثال ساده وقتی پول خود را در بانک با تضمین سود مشخصی سپرده گذاری می کنید، هر چند که ممکن است در نگاه نخست این سرمایه گذاری با ریسک صفر تلقی گردد اما عملا تمامی سپرده گذاران با ریسک تورم مواجه هستند که ممکن است پس از مدتی ارزش واقعی پول آنها به علاوه سود دریافتی را از ارزش اولیه آن در زمان سرمایه گذاری هم پایینتر بیاورد. این مثال ساده به خوبی نشان می دهد که اجتناب از ریسک به طور کلی تقریبا امکان ناپذیر است و حتی ساده ترین فعالیتهای اقتصادی نیز بدون پذیرش درصدی از ریسک ممکن نخواهد بود.

ساده ترین راه برای مدیریت ریسک پیشگیری از وقوع آن است. به عبارت دیگر زمانی که تحقق برخی ریسکها در آینده قابل پیش بینی باشد، با انجام یا عدم انجام اقداماتی از وقوع آنها جلوگیری می کنیم. اگر فردی ریسک سیاسی کشوری را بالا ارزیابی کند، با عدم سرمایه گذاری در آن کشور از تحقق ریسک مربوطه جلوگیری به عمل می آورد.

یک وام دهنده در صورتی که ریسک اعتباری یک متقاضی وام را بالا تشخیص داده و پیش بینی نماید که احتمالا وی قادر به بازپرداخت تسهیلات اعطایی نخواهد بود، به سادگی او را از لیست وام گیرندگان خارج کرده و بدین ترتیب وقوع ریسک محتمل را ناممکن می سازد. اما همانطور که اشاره شد رهایی مطلق از ریسک ناممکن بوده و صرفا با چشم پوشی از سود و بازدهی می توان تحقق ریسک را نیز ناممکن نمود.

در نتیجه حذف کامل ریسک از فعالیتهای اقتصادی- علیرغم اتخاذ تمامی تدابیر احتیاطی- به علل مختلف از جمله عدم امکان پیش بینی قطعی و دقیق نتایج بسیاری از فعالیتهای امری محال است. لذا فعالین امور مالی و تجاری به تدریج ابزارهایی برای پوشش ریسک ابداع نموده اند. مسلما در فعالیتهای اقتصادی مهمترین نتیجه وقوع ریسک زیان مالی است که به یک فرد یا شرکت وارد می گردد و لذا کارکردی که از ابزارهای پوشش ریسک فعالیتهای اقتصادی انتظار می رود پوشش زیان مالی ناشی از تحقق ریسک است. به عنوان مثال یک کارخانه تولید پوشاک همواره با ریسک آتش سوزی مواجه است که می تواند کل سرمایه و دارایی های منقول کارخانه مربوطه را نابود کند.

راهکاری که برای پوشش ریسکهای ناشی از حوادث مشابه ابداع گردیده و دهه هاست که با موفقیت در سراسر جهان مورد استفاده قرار می گیرد بیمه نامه است. با استفاده از این ابزار تمامی اشخاص حقیقی یا حقوقی که خود را در معرض ریسکهای ناشی از انواع حوادث می بینند با پرداخت وجهی معین تحت عنوان حق بیمه، خود را در مقابل حوادث بیمه کرده و بدین ترتیب در صورت وقوع هر یک از حوادثی که در بیمه نامه درج گردیده تا سقف مبلغ مندرج در بیمه نامه، معادل مبلغ خسارت وارده را دریافت می کنند.

اما ریسک دیگری که در مبادلات و قراردادهای تجاری و مالی وجود دارد ریسک عدم ایفای تعهدات توسط یکی از طرفین یک رابطه تجاری، مالی، شغلی و غیره است. این نوع از ریسک که می بایست توسط ابزار دیگری به نام ضمانتنامه پوشش داده شود دو تفاوت عمده با ریسک ناشی از حوادث- که توسط بیمه نامه پوشش داده می شود- دارد.

اولا عامل تحقق این ریسک یک شخص حقیقی یا حقوقی است که مطابق رابطه پایه تعهداتی را نسبت به طرف دیگر بر عهده گرفته است و ثانیا این ریسک همواره مبتنی بر یک رابطه پایه (قرارداد تجاری یا مالی، مناقصه، رابطه ای شغلی و غیره) میان دو طرف است.

با توجه به این دو تفاوت عمده، ضمانتنامه - به عنوان ابزار دیگری برای پوشش ریسک اخیر- توسط بانکها در اختیار فعالان اقتصادی قرار می گیرد. ضمانتنامه های بانکی به دو دسته تقسیم می گردند: تبعی و مستقل. ضمانتنامه تبعی که نوع منسوخ ضمانتنامه های بانکی است مانند بیمه نامه تنها زمانی قابل پرداخت خواهد بود که وقوع تخلف در رابطه پایه برای ضامن (بانک) احراز گردد.

با توجه به لزوم ورود به رابطه طرفین برای ضامن و نیز روند دشوار نقد کردن این نوع از ضمانتنامه ها برای ذینفع، ضمانتنامه های تبعی به تدریج کنار گذاشته شده و امروزه می توان ادعا نمود که بانکها به طور کامل از صدور این نوع از ضمانتنامه ها اجتناب می کنند. مقررات متحدالشکل ضمانتنامه های عندالمطالبه نیز که توسط اتاق بازرگانی بین المللی منتشر گردیده بر ماهیت مستقل و غیرتبعی ضمانتنامه ها تاکید نموده است.

ضمانتنامه مستقل یا عندالمطالبه که مانند سایر تعهدات مالی بانکی ماهیتی اسنادی دارد، مهمترین ابزار پوشش ریسک ناشی از عدم ایفای تعهدات یکی از طرفین یک رابطه پایه محسوب می گردد و با توجه به انتشار آخرین نسخه از مقررات حاکم بر آنها هر روزه مورد اقبال بیشتری قرار گرفته و امکانات بالقوه ای از آن در تجارت داخلی و بین الملل برای پوشش ریسک مورد استفاده قرار می گیرد. مطابق کتاب راهنمای مقررات متحدالشکل ضمانتنامه های عندالمطالبه، ضمانتنامه مستقل یا عندالمطالبه تعهد برگشت ناپذیری است که توسط ضامن بر اساس دستورات متقاضی و به نفع ذینفع برای پرداخت هر مبلغی تا حداکثر میزانی که در ضمانتنامه ذکر شده است، در مقابل ارائه مطالبه ای که با شرایط ضمانتنامه تطبیق دارد، صادر می گردد.

علت اصلی اقبال روزافزون و گسترش استفاده از ضمانتنامه های مستقل در تجارت داخلی و بین الملل به ماهیت منعطف این ابزار پوشش ریسک بازمی گردد. این انعطاف را می توان به طور کلی از سه زاویه مختلف بررسی نمود.

اولا متون ضمانتنامه ها بر خلاف باور رایج به هیچ عنوان متونی ثابت و لایتغیر نیستند. متن هر نوع ضمانتنامه مانند حسن انجام کار یا پیش پرداخت بر اساس نیازهای طرفین می تواند با شرایط متنوع نامحدودی صادر گردد. ثانيا بر اساس ماهیت رابطه پایه طرفین یک قرارداد یا رابطه مالی یا تجاری، انواع مختلفی از ضمانتنامه ها قابل صدور می باشد.

ضمانتنامه هایی چون مناقصه، حسن انجام کار و پیش پرداخت تنها نمونه ای کوچک از انواع قابل صدور ضمانتنامه های مستقل محسوب می گردند.

ثالثا ضمانتنامه های مستقل به اشکال گوناگونی چون مستقیم، متقابل، دو طرفه، سندیکایی و غیره قابل صدور می باشند.

در نوشته پیش رو در سه بخش، مطابق موارد مذکور قابلیت انعطاف این ابزار کارآمد پوشش ریسک تبیین گردیده و ابعاد مختلف آن شرح داده می شود. قبل از پرداختن به سه مورد یاد شده تذکر یک نکته ضروری است: در ادامه این نوشته به مواردی چون ارکان و ویژگیهای ضروری، شرایط اختیاری انواع روشهای صدور ضمانتنامه اشاره گردیده و حتی المقدور تلاش می گردد تا تعریف آنها نیز روشن گردد اما از آنجا که موارد یاد شده جزو اصطلاحات تخصصی و کاربردی ضمانتنامه های مستقل می باشند، تمامی آنها در کتاب " ضمانتنامه های بانکی بین المللی و مقررات حاکم بر آنها" نوشته اینجانب سعید تراشیون و خانم غزاله طباطبایی به تفصیل مطرح گردیده اند.